

Előszó

A kedves olvasó egy négyéves kutatási program első nagyobb terjedelmű eredményét tartja kezében. Kutatócsoportunk 2020. december 1-jén alakult azzal a céllal, hogy újra kutatás tárgyává tegye a középkor végi magyar királyi udvart, elsősorban az udvartartás személyi összetételének a vizsgálatával.¹ A kutatás előzményének egy korábbi, ugyancsak a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatal által támogatott projekt tekinthető, amely 2012 és 2017 között Magyarország 1458 és 1526 közötti világi archontológiájának az elkészítésére vállalkozott. Szemben a korábbi időszakok hasonló köteteivel, a középkort lezáró két, általunk készített kötetből² – néhány bárói tisztségviselő kivételével – kimaradtak a királyi udvarhoz tartozó személyek listái. Az udvarra vonatkozó források mennyiségének látványos megugrása, illetve az eltérő kutatási módszerek miatt döntöttünk úgy, hogy az udvartartást célszerű külön, egy későbbi projekt keretei között vizsgálni.

Az elmúlt években udvartörténeti kutatásunk két, egymással szorosan összefonódó irányban haladt: egyfelől teljességre törekvő, forrásjelzetekkel ellátott listát készítettünk az udvartartás Mátyás- és Jagelló-kori tagjairól, másfelől ezzel párhuzamosan feldolgoztuk e személyek egy részének életrajzát adatgazdag lexikonszócikkek formájában. A korábbiaknál sokkal teljesebb névjegyzék és a széles körű prozopográfiai kutatás számos olyan szempontra világított rá, amelyek jelentősen árnyalják, illetve sok helyen meg is változtatják a magyar királyi udvarról szóló eddigi ismereteinket. Ezek bemutatása mellett kötetünk másik feladata az, hogy a projekt végére tervezett életrajzi lexikonhoz, elsősorban pedig módszertani bevezetőjéhez mintegy előtanulmányul szolgáljon: ahogy egy-egy jobban adatolt életút vagy az egyes életrajzok összessége meg tudja változtatni az udvarról és működéséről alkotott képünket, úgy az udvari élet bizonyos jelenségeinek vizsgálata is visszahathat az egyes életutak értelmezésére.

A kötet főszereplői az udvartartás tagjai, azaz a király vagy a királyné „háznépe”. Uralkodóink a királyi palotát, különösen annak lakóhelyül szolgáló részét gyakran királyi háznak (vagy többes számban házaknak) nevezték

1 NKFI K 134690. sz. projekt. Címe: *A magyar királyi udvar személyi összetétele a Mátyás- és a Jagelló-korban (1458–1526). Életrajzi lexikon.*

2 Arch. 1458–1526. I–II.

(*domus*), és amikor ünnepélyesen udvarukba fogadtak valakit, az így létrejövő bizalmi kapcsolat jelentőségét is kihangsúlyozták olykor azzal, hogy a kiválasztottat „házi szolgálatukba” fogadták.³ A király volt tehát a ház feje, s a hozzá tartozók alkották az ő háznépét.⁴ Talán nem túlzás azt állítani, hogy csaknem minden, az udvarral és működésével kapcsolatos történeti kérdésünk a király és az udvartartás tagjainak kapcsolatára, és így végső soron a háznép tagjává fogadás szimbolikus momentumára vezethető vissza, amit kötetünk címével is szerettünk volna érzékeltetni. A háznép szóban rejlő árnyalatok egyúttal azt a bensőségebb kapcsolatot is kifejezésre juttatják, amely a király és a királyné, illetve embereik között ebben a korszakban még sokkal jellemzőbb volt, a későbbiekben egyre távolságtartóbbá váló, hivatalosabb protokollt megkövetelő királyi udvarok előestéjén. Kifejez egy erősebb összetartozást, amelynek legfontosabb elvárásai az úrhoz való hűség és lojalitás.

A kötet három részből áll. Az elsőhöz tartozó, témájuk időrendje szerint sorba rendezett tanulmányok egy-egy jelenséget járnak körül a királyi vagy királynői udvarokkal kapcsolatosan. Közös vonásuk, hogy szerzőik számos új forrást tudtak bevonni kutatásukba, és kifejezetten ezek vizsgálatából indultak ki. Az írások sokféle kérdésre keresik a választ: milyen nevekkal, címekkel illették az udvartartás egyes csoportjait, és milyen következtetéseket lehet ebből levonni az udvar szerkezetére, működésére vonatkozóan? Mennyire lehetett személyes az egyes csoportokba tartozó személyek és az uralkodó kapcsolata? Honnan származnak az udvarban szolgáló „ruténok”, és mi volt a feladatuk? Mennyire támaszkodott Mátyás király apja, Hunyadi János kormányzó szűkebb és tágabb értelemben vett kíséretére? Milyen személyi összefonódások mutathatók ki a lengyel és a magyar királyi udvarok között, és milyen tényezők befolyásolták e kapcsolatok dinamikáját? Hogyan vettek részt az udvartartás tagjai az adószedésben? Hogyan telepedett rá Beatrix királyné udvartartása az unokaöccse által birtokolt esztergomi érsekségre, illetve mit csinált Antonio Bonfini Esztergomban? Mikor és miért duzzadt fel a királyi titkárok száma az udvarban, hova tartoztak szervezetiileg, és miként csoportosíthatjuk őket tevékenységük szerint? Végül arra is választ kaphatunk, hogy a mohácsi csata után a bécsi Habsburg-udvar az egykori budai udvartartásnak mely részeit, meddig és milyen módon tekintette megőrzésre érdemesnek.

A kötet második része az idesorolt tanulmányok révén némi rálátást kíván biztosítani más európai udvarokra. Ezt a kitekintést két okból tartottuk fontosnak: egyrészt mivel az európai fejedelmi udvaroknak bizonyosan voltak közös jellemzői, amire tekintettel a jobb forrásadottsággal rendelkezők

3 Egy-egy példa: jelen kötet 48. (1478: *in domesticum familiarem*, Neumann Tibor tanulmánya), vagy 431. oldala (1594: *domestici*, Pálffy Géza tanulmánya).

4 Pl. DL 33420., Dipl. Eml. III. 140., 147. stb. Vö. *Kubinyi András: A királyi udvar a késő középkori Magyarországon*. In: *Idővel paloták... Magyar udvari kultúra a 16–17. században*. Szerk. G. Etényi Nóra, Horn Ildikó. Budapest, 2005. 13.

(amilyen például az angol) megismerése segítségünkre lehet a forrásokban szegényebbek (amilyen a magyar is) megértésében; de ugyanennyire fontos feladat a különbségek feltérképezése is. Másrészt kétségtelen, hogy a magyar udvarra a legnagyobb hatást a szomszéd uralkodói központok gyakorolták, éppen ezért a kötetben helyet kapott egy-egy tanulmány a 15–16. századi cseh, lengyel és osztrák/birodalmi udvarokról is. Míg az előbbi két írás kifejezetten egy kutatási helyzetkép felvázolásával mutatja be, mit tudunk a cseh vagy lengyel udvartartásról, addig a magyar királyi címet is viselő Habsburg Miksa udvarát az odakerülő magyarok és horvátok életútján keresztül ismerhetjük meg.

Végül a kötet záró része ízelítőt szeretne adni abból, milyen eredményekkel kecsegtet készülő életrajzi lexikonunk. Mind a három itt közölt tanulmány egy-egy lexikonszócikkból nőtt ki. A három személy kiválasztását nemcsak figyelemre méltó életútjuk, hanem a rájuk vonatkozó források mennyisége és/vagy minősége is indokolta. Külön kiemelendő, hogy a három életrajz az általunk vizsgált korszak egészét lefedi: egy-egy Mátyás-kori báró, Jagelló-kori udvari ember és Szapolyai-kori politikus életrajzán keresztül pillanthatunk be a korszak királyi udvaraiba és történéseibe.

A fent elősorolt témakörök alapján is látszik, hogy tanulmánykötetünk – a teljesség igénye nélkül – egy-egy jelenség új értelmezésére, új észrevételek megfogalmazására, az újonnan bevont forrásokból kibontakozó történetek feltárására és egy-egy külföldi udvar bemutatására vállalkozik. Bízunk benne, hogy írásaink sokszínűségükkel nemcsak felkeltik a kedves olvasó figyelmét, hanem elgondolkodtatják, sőt új ötletekre, ezáltal pedig kutatásaink folytatására is ösztönzik őt.

A szerkesztő